

LA SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS LITÚRGICS: VINT-I-VUIT ANYS D'ACTIVITATS

Rafael M. Bofill
[secretari de la SCEL]

La convocatòria d'aquest simposi és una invitació adreçada a les societats de l'Institut d'Estudis Catalans a fi que hi exposin l'activitat específica desenrotllada, la projecció ciutadana i l'aportació al desenvolupament de la Catalunya contemporània. Quant al primer d'aquests tres punts —l'activitat desplegada per cada societat—, la qüestió no es presta a interpretacions: és, simplement i pura, la biografia de l'entitat. Els altres dos, però, poden comportar, en principi, realitats molt diverses quan hom hi té present el conjunt de les societats adscrites a l'Institut. Per raons de temàtica, és indubtable que entitats com la Institució Catalana d'Història Natural, la Societat Catalana de Biologia o la de Geografia aplegaran major nombre de socis i, en conseqüència, acolliran una activitat més intensa que no pas la Societat Catalana de Musicologia, la d'Estudis Numismàtics o la d'Estudis Litúrgics mateix, per exemple. Cal tenir en compte, d'altra banda, les raons d'estructura social i el més o menys acusat rigor d'admissió inherent a cada entitat; així —i és un altre exemple—, l'obertura que ja la mateixa denominació Amics de l'Art Romànic suposa en aquesta entitat —el nom equival a una àmplia abraçada— n'explica el gran nombre de socis. I en relació amb un altre aspecte, el del pragmatisme i la repercussió pública, no és pas estrany que entitats com ara l'Associació Catalana de Ciències de l'Alimentació, la Institució Catalana d'Estudis Agraris o la Societat Catalana d'Ordenació del Territori pesin molt més que no la d'Estudis Clàssics o la d'Estudis Hebraics.

Així, doncs, la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics semblaria haver-se de cenyir ara, fonamentalment, a l'exposició d'una biografia de vint-i-vuit anys però no gaire transcendent. Val a dir, però, que el nostre país, per causes que ningú no desconeix, viu encara amb una colla de mancances que li impedeixen d'ésser la Catalunya normal que tots voldríem. I un país, almenys a l'Occident d'avui, no té una categoria de poble normal mentre el seu pensament i la llengua pròpia que n'és la genuïna forma d'expressió no abordin tots els àmbits del coneixement humà, ja siguin d'alta categoria científica i singular especialització o bé pertanyin a nivells tan del domini general com els prospectes dels medicaments, els guions cinematogràfics o els textos de les cançons de moda. Això, la contribució a la plena normalitat de la llengua catalana, la seva extensió a qualsevol dels aspectes de la ciència, amb el lògic enriquiment de l'idioma, és ja, per si no n'hi hagués prou d'altres, una evident justificació de la presència, en el marc de l'Institut i pensant en la total normalització del país, d'entitats com les dedicades als estudis hebraics, litúrgics i numismàtics, presència que, d'altra banda, queda també prou justificada per la mateixa matèria intrínseca objecte d'estudi.

Perquè el material, endemés, no manca pas en el cas d'aquestes entitats minoritàries; i concretament pel que fa a la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, més aviat caldria dir que es presenta idoni: Cata-

lunya i els països emparentats amb la seva cultura disposen de fonts abundants i importants per al coneixement de la història del culte, i la litúrgia i la paralitúrgia, en el curs dels segles, no han deixat de manifestar al nostre país, com tants altres aspectes de la cultura catalana, unes formes ben particulars i autòctones. I a tot això, cal afegir l'existència de prou estudiosos catalans o forasters interessats en el tema i autors de nombroses investigacions i publicacions que hi estan compreses.

La Societat Catalana d'Estudis Litúrgics (SCEL) va ser fundada a Barcelona el 30 de juny de 1969 i està adscrita a la Secció Històrico-Arqueològica de l'Institut d'Estudis Catalans; té per finalitat l'estudi i la publicació de la documentació relativa a la història dels usos litúrgics i paralitúrgics a Catalunya i els territoris de l'antiga Corona de Catalunya-Aragó, bé que en algun cas, com és, per exemple, el d'Occitània, el parentiu polític, els paral·lelismes amb les nostres maneres de fer i d'ésser i, en general, el conjunt de les semblances culturals invitin a una lògica ampliació d'aquest àmbit territorial.

Feia molts anys que una colla de realitats anava demostrant l'interès català per la litúrgia i el seu estudi. Se'n poden percebre ja les arrels a mitjan segle XIX, amb el pare Claret, que autors forasters consideren precursor del moviment litúrgic i anticipat en cent anys als criteris de la renovació actual. La Renaixença, omnipresent, tampoc no va marginar aquest àmbit cultural, on apareixen aleshores personalitats com Felip Pedrell, precursor del document vaticà fonamental per a la reforma de la música sagrada —*el motu proprio* de Pius X *Inter sollicitudines*— i mestre de dom Gregori M. Sunyol i de mossèn Higiní Anglès, fermes puntals del renovellament i de la seva difusió, i més tard, en successives etapes, posats al front de l'Institut Pontifici de Música Sacra. Empès també pel mateix esperit de la Renaixença, el bisbe català d'Astorga, Joan Baptista Grau, consolida els coneixements litúrgics d'un compatriota seu: Antoni Gaudí, que tres quarts de segle abans dels precedents immediats del Concili Vaticà II comença a assessorar-se amb persones competents per a dreçar el pla teològic i pastoral de la distribució i l'ornamentació dels edificis sagrats, i també amb aquesta mateixa finalitat estudia els textos oficials i *L'Année Liturgique* de dom Guéranger, el gran apòstol benedictí de la reforma litúrgica.

Suma i corollari de totes aquestes actuacions fou el Primer Congrés Litúrgic de Montserrat (1915), d'una elevada qualitat, ampliada a les realitzacions que el seguiren o hi estigueren vinculades: la revista *Vida Cristiana*, la Setmana Litúrgica de Banyoles, l'entitat Amics de l'Art Litúrgic, la proliferació de *Scholae Cantorum* arreu de Catalunya i l'arrelament de l'apostolat litúrgic, que en aquest aspecte situaria el país en una posició privilegiada i mantinguda fins als nostres mateixos dies; no fa pas gaire temps (1984), el dominic Pierre-M. Gy, director aleshores de l'Institut Superior de Litúrgia de París i avui membre de la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, va dir en una de les conferències organitzades per aquesta entitat que no sabia d'enlloc on, com a Catalunya, hi hagués un esplet tan nombrós i selecte de liturgistes. Aquestes consecucions, però —de cap manera limitades a l'àmbit de la litúrgia, com ho demostraren l'èxit de l'escoltisme confessional i de la Federació de Joves Cristians de Catalunya, per exemple—, valgueren al cristianisme català militant l'animadversió espanyola, moguda pel caràcter nacional de l'empresa i pel recel de l'alt nivell assolit, i en bona part esperonada també per la irresistible tendència vaticana a l'aliança amb el més fort, a considerar el món en termes polítics, dividit en estats, i no segons el criteri humà i, en definitiva, evangèlic de les nacions.

El 1947, però, l'encíclica *Mediator Dei*, on es reprovaven les desviacions dels moviments litúrgics d'alguns països, equivalgué a una ratificació de l'orientació catalana, que d'aquesta manera apareixia situada en el just terme mitjà entre tals divergències tramuntanes i l'immobilisme d'altres terres del Pirineu ençà que fins aleshores no havien deixat de criticar-la. Cinquanta anys després del Primer Congrés Litúrgic de Montserrat, va celebrar-s'hi el segon (1965), a favor d'un renovellament que havia dut ja a

iniciatives com la creació del Centre de Pastoral Litúrgica de Barcelona (1957) i més endavant, gràcies a l'empenta postconciliar, va fer aparèixer la Comissió Interdiocesana per a la versió dels textos litúrgics al català (1966). De tot això, i sobretot d'aquest Segon Congrés Litúrgic de Montserrat —que, si bé d'una transcendència general inferior a la de l'altre, tingué en canvi un caire més científic—, va anar sorgint entre alguns estudiosos la idea d'agrupar-se en una societat que, tot facilitant la intercomunicació dels membres i l'intercanvi de criteris, permetés unes millors consecucions.

Empesos per totes aquestes circumstàncies, el 30 de juny de 1969 es reuniren a Barcelona en la sessió fundacional corresponent deu estudiosos, als quals se n'adheriren vuit més, per escrit o mitjançant representació personal. La missió primordial dels reunits en aquesta primera trobada fou l'elaboració dels Estatuts de l'entitat, que si ja des del principi dugué el nom mantingut fins ara, Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, no va incorporar-se a l'Institut d'Estudis Catalans fins al mes de maig següent, i concretament quedà adscrita a la Secció Històrico-Arqueològica, no pas, com s'havia proposat al principi, a la de Filosofia i Ciències Socials.

Tal com els Estatuts determinen, per a ésser membre de la Societat cal haver publicat treballs de tipus científic pertanyents a l'àmbit de l'entitat; satisfeta aquesta condició prèvia, tres dels membres proposen el candidat i en presenten el currículum. Sotmès tot plegat a una votació secreta de la Societat reunida en sessió plenària, l'admissió definitiva requereix la majoria absoluta de sufragis. Una altra norma estatutària força rigorosa i oposada a una creixença massa estrictament nominal de l'entitat és el deure d'assistència a les reunions plenàries i de participació en les activitats socials, que suposa retirar la condició de membres als qui, malgrat residir a Catalunya, romanguin tres anys seguits al marge de les tasques i reunions de la Societat sense excusar-se'n o adduir-ne una justificació acceptable. Aquesta normativa i l'especificitat dels temes objecte d'estudi són, sens dubte, condicions que han limitat força el nombre de membres, normalment uns vint-i-cinc. En canvi, per l'atracció que en aquest camp específic com en tants d'altres exerceixen arreu Catalunya, els pobles germans i totes les nostres coses, una tercera part, més o menys, dels membres de la Societat resideix i actua a l'estranger.

La complexitat inherent a qualsevol estudi històric profund, i també, doncs, a la història de la litúrgia, comporta, així mateix, una extensió de tipus qualitatiu, per tal com els components de la Societat procedeixen d'un ampli camp d'especialitats, diverses de les quals, intrínsecament intervinculades, queden reunides en una mateixa persona: estudi i edició de textos, paleografia, epigrafia, historiografia, musicologia, arqueologia, història de l'art, filologia, orientalística, patrologia, arxivística, teologia, folklore, pietat popular, etc. Tals són, doncs, els àmbits on es mou, sempre en relació amb la litúrgia o la paralitúrgia, l'activitat dels membres vinculada a la Societat. Alguns —investigadors i professors adscrits a institucions religioses— tenen la possibilitat d'ocupar-se'n, com avui solem dir, amb «dedicació plena»; d'altres —bibliotecaris, conservadors de museus, arxivers, professors universitaris, editors, músics o persones de professions pròpiament desvinculades dels estudis litúrgics, però amb prou ganes i capacitat de lliurar-s'hi ocasionalment— hi dediquen una part del seu temps. Els resultats d'aquestes dedicacions s'exposen i comenten, si més no, a les dues reunions anuals reglamentàries, en cada una de les quals, a més, un dels membres, designat amb temps previ suficient, disserta sobre un tema concret proposat per la Societat o per ell mateix i prou sovint determinat per circumstàncies temporals o locals; això darrer —el lloc— sol pesar en les sessions reglamentàries celebrades en certs casos no pas a la seu social —l'Institut—, sinó en algun lloc del país —museu, monestir o romanalla arqueològica— singularment vinculat a la història de la litúrgia.

A més de l'activitat individual dels membres, de les dissertacions esmentades i d'altres de tipus sin-

gular o cíclic, normalment a càrrec de conferenciants invitats i no pertanyents a la Societat, cal tenir en compte, com a empresa col·lectiva, la publicació científica periòdica *Miscel·lània Litúrgica Catalana*, que, d'una periodicitat no regular, sol aparèixer la tardor de quasi cada any i conté treballs dels membres i d'alguns col·laboradors. Un simposi de tipus general com aquest no sembla pas un lloc indicat per a fatigar un auditori polifacètic amb títols quasi sempre extremament específics; les xifres, doncs, parlaran més entenedorament i breu. Un llarg article del president de la Societat, el monjo de Montserrat dom Alexandre Olivar, aparegut en el darrer número de l'esmentada publicació i referent a la investigació històrica de la litúrgia i la paralitúrgia a Catalunya durant els darrers trenta anys —pràcticament, l'edat que compta la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics—, comenta dos-cents quaranta-tres títols corresponents a la matèria; bé, doncs: cal dir que cent cinquanta d'aquests títols, quasi dos terços, són obra de membres de l'entitat, a qui, d'altra banda, es deu la meitat dels trenta-vuit llibres compresos en l'esmentat nombre de títols. Quant a difusió, al marge dels intercanvis de *Miscel·lània Litúrgica Catalana* amb altres revistes d'arreu, les col·laboracions dels components de la Societat s'estenen a una cinquantena de publicacions periòdiques de diversos països. Per a l'edició de textos antics o monografies d'una certa extensió, s'ha iniciat la «Biblioteca Litúrgica Catalana», d'una activitat, però, molt més reduïda, com és lògic. Cal dir, endemés, que la Societat, a través d'alguns dels seus membres, ha intervingut en la versió oficial dels textos litúrgics al català; i això, si es té en compte l'arrelament de la llengua del culte en bona part d'un poble que ha vist malmesa la seva parla per llargs anys d'atacs de tota mena i en tots els àmbits, sí que ha de considerar-se una tasca ben transcendental. Com a labor social per a un futur immediat, s'ha parlat en les darreres reunions sobre la necessitat de col·laborar, gràcies a les múltiples especialitzacions del conjunt dels membres, en l'esmena de les deficiències aparegudes al *Diccionari de la llengua catalana* de l'Institut, comesa en part ja iniciada.

Ni que fos ara en darrer terme, no seria decent de fer ressaltar la Societat Catalana d'Estudis Litúrgics destacant-ne les personalitats que avui compta entre els seus membres. Ningú, en canvi, no podrà objectar res a l'esment d'alguns dels que ja ens han deixat i que són prou actius i coneguts també més enllà i més ençà de la litúrgia; serà una altra manera de fer entendre el nivell assolit per l'entitat sense haver de recórrer a avorrides enumeracions, massa específiques per a un simposi tan heterogeni com el present. Bé que el seu nom potser no ha transcendit gaire l'àmbit de les ciències humanes d'alta especialització, cal anomenar en primer lloc monsenyor Josep Vives i Gatell (1888-1978), sacerdot, primer president de la Societat (1969-1978), graduat en teologia, dret i filosofia i lletres, historiador, arqueòleg, bibliògraf i autor de nombroses i diverses obres que li donaren fama arreu del món científic europeu; ben conegut és, en canvi, pels seus textos sobre l'art romànic català, un altre sacerdot, Eduard Junyent i Subirà (1901-1978), historiador i arqueòleg, canonge arxiver de la catedral de Vic, conservador i reorganitzador del famós Museu Episcopal, i autor d'una extensa bibliografia; tothom té present, així mateix, el nom d'un polític honestíssim, Miquel Coll i Alentorn (1904-1990), delegat de l'Institut a la Societat (1970-1990) i president del Parlament de Catalunya, càrrec el ressò del qual, però, no ofuscà la seva activitat d'historiador i professor universitari; personalitat prou omnipresent també és la de Joan Ainaud de Lasarte (1919-1995), historiador de l'art, director general dels Museus Municipals d'Art de Barcelona, president de l'Institut d'Estudis Catalans (1978-1982), i amb una bibliografia superior als tres-cents cinquanta títols, bé que aquest nombre inclogui no tan sols llibres i articles, sinó també pròlegs i coautories; i encara un altre membre traspassat, amb un nom no pas del domini públic, però sí ben digne d'esment per la seva gran capacitat de treball, unida a un temperament singular i polifacètic: el valencià de parla espanyola José Janini Cuesta (1915-1987), sacerdot lliurat a les obres socials, doc-

tor en teologia però també en medicina i cirurgia, professor al Seminari de València i a la Facultat de Medicina d'aquesta mateixa ciutat, notabilíssim investigador de la litúrgia hispànica, col·laborador d'una vintena de revistes científiques, assidu participant de les reunions plenàries bianuals de la Societat malgrat el seu allunyament geogràfic, i autor, només en el camp de la història de la litúrgia, de setanta-quatre textos, entre articles i llibres.

